

безперечним фактом сучасного суспільства. Експлуатуючи образ довірливості, інтимності стосунків, на який охоче реагують спрагли до правдивості взаємин споживачі, реклама намагається заповнити їхні комунікаційні лакуни, проте породжує лише примару дійсних стосунків. Щирість і взаєморозуміння, що зводять будь-які стосунки до рівня справжніх, підмінені безликою толерантністю, з-за якої прозирає байдужість.

Висновки

Проведений філософсько-антропологічний аналіз поглядів на соціально-культурні обставини, що сприяють маніфестуванню самотності в суспільстві постмодерну, дозволяє зробити низку висновків.

Криза комунікативного простору сучасного людства, що виявляється у поширенні й домінуванні так званих міфів, функціональність яких зводиться до деформування процесу комунікації, призводить до неусвідомленого відчуття несправжності, підробки світу, до втрати комунікаційних орієнтирів, що давали надію на можливість порозуміння і виходу із стану самотності. Симулятивний характер сучасної комунікації, що оперує пустими поняттями, тобто поняттями, що не відсилають до своїх класичних змістів, а, навпаки, позбавлені їх, наштавхує на думки про «смерть комунікації», а відтак – і про неможливість ведення діалогу. Ще одним із факторів, що стоїть на заваді входу в інтерсуб'єктивний простір «між», є топика сучасного мега-полісу, де надлишок і перенасичення населення породжує реверсію соціальності, гіперконцентрація населення призводить до кризи приватності, яка і є сферою реалізації дійсної комунікації.

Резюмуючи, слід згадати й про такі аспекти світовідчуття сучасної людини, як домінування інструментального типу мислення, культивування споживачього ставлення до об'єктів зовнішнього світу, байдужість та агресія, що спонукають до констату-

вання факту кризи соціального в добу постмодерну. Сучасній людині значно легше порозумітися з речами, які й складають її дійсний соціум, аніж з іншими людьми. Вже зараз у розвинених країнах індивід, перебуваючи на позиції дистанційного працівника та маючи офіс удома, може за допомогою необхідної техніки та комунікації задовольнити свої купівельні потреби. Знята необхідність безпосередньої співпраці з іншим, і необхідність, яка була важливою для виживання людини ще зовсім недавно і яка породила світ соціального, що зараз переживає свій декаданс. По-новому постала проблема самотності, адже інший тепер не є необхідним для фізичного виживання: в цьому аспекті його замінила техніка. Перебування поряд ще не обіцяє реалізувати диво дійсного спілкування, того, в якому один може сказати іншому: «Ти – душа душі моєї».

Список літератури

1. *Барт Р.* Мифологии. – Пер с фр., вступ. Ст. и коммент. СН Зенкина – М.: Изд-во им Сабашниковых, 1996. – 312с.
2. *Бегбедер Ф.* 99 франков: Роман. – М.: Иностранка, 2008. – 400 с.
3. *Бодрийяр Ж.* Общество потребления. Его мифы и структуры. – М.: Культурная революция; Республика, 2006. – 269 с.
4. *Бодрийяр Ж.* Символический обмен и смерть. – Львів: Кальварія, 2004. – 376с.
5. *Бодрийяр Ж.* Город и ненависть. – http://www.ruthenia.ru/logos/number/1997_09/06.htm
6. *Кононович Л.* Передмова. Смертельный дарунок Жана Бодрийяра // Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть. – Львів: Кальварія, 2004.- с.5-10
7. *Ортега-и-Гасет Х.* Бунт мас // Ортега-и-Гасет Х. Вибране. – К.: Основи, 1994. – 420 с.
8. *Паскаль Б.* Мысли. – http://www.krotov.info/lib_sec/16_p/pas/cal_1.htm
9. *Jean Baudrillard.* Ecstasy of Communication // The Anti-Aesthetic. Essays on Postmodern Culture / Ed. H. Foster. Port Townsend: Bay Press, 1983.- P. 126—133.
10. *Аристотель.* Метафизика. Сочинения в четырех томах. Т.1. – М.: «Мысль», 1976.- 550 с.

И.В. Игнатенко

КУЛЬТУРА ОБЩЕСТВА ПОТРЕБЛЕНИЯ И ОДИНОЧЕСТВО

Философско-антропологическое исследование касается осмысления деформации процесса коммуникации и феномена одиночества как результата новой социальной топикки общества потребления в культуре постмодерна.

I. Ignatenko

THE CULTURE OF CONSUMMATING SOCIETY AND SOLITUDE

The research observes the deformation of communication process. The phenomena of loneliness occurs as a result of communication's gaps and new nature of postmodern society.

УДК 165.7:168.5(045)

Т.Г. Русяєва

ЕПІСТЕМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ КОГНІТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ВЧЕНОГО

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті розглядаються питання щодо традиційних епістемологічних уявлень ученого про співвідношення реальності та наукового знання на різних етапах становлення власне науки.

Вступ

Можливість обґрунтувати нове знання завжди була й залишається однією з проблем для вчених. Як правило, намагання вирішити це питання шляхом створення універсального методу пізнання або виокремленню певних умов для визнання науковості отриманої інформації викликають значні запереч-

чення з боку багатьох учених. У першу чергу, при обговоренні науковості нового знання критиці піддається його об'єктивність, тому що однієї теоретичної чи практичної спрямованості, як смислової домінанти пізнання виявляється недостатньо для сучасної науки. Тому в якості взірця частіше висуваються комплексні міждисциплінарні дослідження, а голо-

вною складовою науковості виявляється висока соціально-практична зорієнтованість. В.Л. Чуйко зазначав, що „відповідно смисл більшості критеріїв науковості починає зводитися не до формальної демаркації наукового й ненаукового, а до характеристик самого змісту, здобутого наукою знання, який формалізовано обмежити ніколи не можна, оскільки ті чи інші знання дозволяють людям вирішувати такі проблеми, які на момент існування цих знань ще не усвідомлені” [11, с. 45-46].

Зважаючи на те, що зміст наукового знання визначають, головним чином, властивості об'єкту пізнання можна говорити, що науку, передусім, відрізняє саме об'єктивність: будь-яке явище або предмет (скажімо, електричний струм чи механізм, психіка людини чи живий організм взагалі, написаний текст чи певне трактування його змісту) наука сприймає як об'єкт, що існує й функціонує за своїми правилами або законами, а вчені, зрештою, намагаються зрозуміти ці правила й описати. При цьому, гарантом об'єктивності наукового знання виступає істина, інакше кажучи, відповідність знань об'єкту, тому ідеальна модель наукового знання не припускає, щоби наукове знання залежало від особистісних характеристик і уподобань суб'єкта.

Проте, як зазначалося вище, саме об'єктивність викликає найбільший сумнів з боку вчених-експертів щодо достовірності набутого знання, тому що при дослідженні визначених об'єктів кожний науковець або наукове товариство мають свої когнітивні можливості для наукового дослідження. Крім того, на думку І.Т. Касавіна, „об'єктивістський підхід до пізнання, який еволюціонував від позитивізму і неокантіанству до критичного раціоналізму, структуралізму і когнітивної соціології науки, зміцнив уявлення про індивідуальний суб'єкт як замкнений у колективно-ментальному, соціокультурному просторі” [6, с. 170]. За даних умов, ті когнітивні можливості вченого, які присутні в одному колективно-ментальному просторі можуть бути не прийнятними для іншого. Отже, існує певна обмеженість і нерівність когнітивних можливостей вченого для наукових пошуків. Тому зусилля науковців створити таку епістемологічну теорію, за якою знання не можуть бути ідеальними, зводяться до обґрунтування умов, за яких можливість отримати наукове знання перетворюється на необхідність [10, с. 4-6].

Аналіз досліджень і публікацій

Дослідженню логіко-методологічних і когнітивних аспектів розвитку наукового пізнання присвячена достатня кількість публікацій. Зокрема, доробки І.Т. Касавіна, О.С. Майданова, І.О. Бескової стосуються проблем взаємозв'язку науки й культури, культури й творчих потенцій особистості, а також особливості синергетичного стилю мислення. В.Л. Чуйко в монографії „Когнітивізм як об'єкт когнітології”, обґрунтовує теорію наукового пізнання, в якій пізнання постає не тільки як відношення до знань, а як відношення між знаннями, завдяки чому відбувається процес мислення. На базі аналізу досягнень когнітивної науки Б.О. Глинський і О.Є. Баксанський в книзі „Методологія науки: когнітивний аналіз” представили зроблену систематизацію й узагальнення результатів

сучасного стану методології наукового пізнання. Також, методологічна проблема дослідження наукового знання висвітлюється в роботах Л.Г. Дротянко, О.З. Черняка, В.К. Фінна та ін. Філософське осмислення результатів сучасних когнітологічних досліджень широко розглянута в роботах С.В. Куцепал, В.О. Лекторського, О.В. Юрєвича та ін.

Постановка завдання

Завдання цієї статті – показати співвідношення епістемологічної природи наукового знання й когнітивних можливостей вченого в загальному спектрі розвитку науки.

Основна частина

Наукове знання завжди є частиною більш широкого аспекту когнітивного відношення до навколишнього середовища, крім того, не менш важливим залишається співвідношення отриманого знання з тими реаліями, які оточують людину. Зокрема, цими проблемами опікується епістемологія, яка в історії науки окреслила низку пізнавальних теорій, за якими процес пізнання набував різного характеру, наприклад, споглядального, діяльнісного, пояснювального, експериментального та ін., останнім часом виокремився діалоговий, який актуалізує процес пізнання в якості діалогу. Не менш важливою в сучасній теорії пізнання виявляється еволюційна епістемологія. Кожна з наведених пізнавальних теорій є соціально-обумовленою й має свої певні традиції.

Що стосується самого визначення епістемології, то за філософським словником, „епістемологія (грец. episteme – знання, logos – вчення) – це філософсько-методологічна дисципліна, в якій досліджується власне знання, його будова, структура, функціонування і розвиток” [1, с. 973]. Ця галузь досліджує природу, передумови й умови пізнавального процесу людини, а також його можливості й межові обмеження, тому для епістемології, базовою є опозиція „об'єкт – знання”.

До переліку основних тем, якими опікується епістемологія належить вивчення реального пізнавального процесу і, передусім, аналіз поняття „знання”, що потребує відповіді на низку питань, а саме: Як побудоване знання? Які бувають типи знань? За якими принципами знання набувають чинності, розвиваються і змінюються? Які існують механізми об'єктивізації і реалізації знань в науково-теоретичній і практичній діяльності вченого?

Отже, однією з проблем, яка непокоїть епістемологів, є відповідь на питання: Що значить „знати”, якщо виходити з факту наявності знання? Традиційна точка зору, яка своїми коріннями сягає античності, виокремлює три умови: по-перше, знання має бути доведеним, тобто істинним; по-друге, суб'єкт пізнання має бути впевненим в цих знаннях; і, по-третє, цей суб'єкт має довести свою впевненість. Проте, кожна з цих умов виявлялася предметом подальших досліджень і дискусій.

Якщо брати до уваги історію становлення наукового знання, розглядаючи когнітивні можливості вченого в епістемологічному контексті, можна зазначити, що історично першою склалася споглядальна епістемологія. Для грецьких мислителів споглядання – це пізнавальне відношення до світу, яке

пояснюється онтологічною зумовленістю. Античні філософи розглядали Космос як живий організм і творця усього існуючого, де все взаємопов'язано і гармонійно. Принципом, який все гармонізує виступала сама природа, тому людина може тільки раціонально досягнути цей принцип (при цьому раціонально означає як логічно так і етично). В.О. Лекторський з цього приводу писав: "З точки зору античного розуміння пізнання, правильно досягнути те, що існує, можна тільки в тому разі, якщо людина не втручається в явище, яке вивчає, а лише описує його таким, яким воно є" [8, с. 204]. Це говорить про те, що задачею пізнання було віднайти правильну інтерпретацію того, що сприймається чуттями, хоча за Аристотелем, доказова сила належить саме мисленню.

У настановах науки Нового часу стає можливим такий засіб пізнання дійсності як експеримент. У цей період природа розуміється як ресурс для діяльності людини, який передбачає безмежне втручання в природні процеси з метою їх регулювання й перетворення. Якщо давньогрецькі філософи орієнтувалися на порядок природи, в Середньовіччі – на Божественний порядок, то починаючи з Нового часу, людина вже шукає засади наукової раціоналізації у відповідності до своїх потреб.

Становленню науки як нового пізнавального відношення до природи сприяло, передусім, порушення античного уявлення про „гармонійний Космос”. Природа розглядалася як простір, заповнений рідиною, остання ототожнювалася з матерією, з масою, яка має густину, розмір, вагу. Іншими словами, мала певні параметри, кількісні характеристики, які можна виміряти, проте, не мала якісних, наприклад, кольору, звуку, запаху і т. ін. Наукове пізнання в цей період „розуміється не як опис того, що отримано досвідом, а як втручання в природні процеси з метою виявити „під тортурами” їхню таємницю, щоб створити те, що сама природа створити не в змозі. Факти не стільки прописуються за допомогою експерименту, скільки препаруються і конструюються в ньому. Пізнання розуміється в межах проективно-конструктивного відношення до світу” [8, с. 205]. Починаючи з цього періоду, епістемологія набуває діяльнісного характеру, тобто пізнання розуміється не як споглядання і відображення об'єкта, а як процес пізнавальної активності спрямований від суб'єкта пізнання до об'єкта. З часом, І.Кант зауважував: „Вони (Галілей, Торрічеллі, Шталь) збагнули, що розум пізнає тільки те, що сам продукує за власним планом, що він з принципами своїх суджень, згідних з постійними законами, має йти попереду і змушувати природу відповідати на його питання, а не дозволяти їй, так би мовити, водити себе на повідку, бо інакше випадкові спостереження, здійсненні навмання, без заздалегідь складеного плану, не пов'язуватимуться в необхідному законі, якого розум шукає і потребує” [5, с. 24].

Таким чином, процес пізнання трактується як діяльність, де в ході експерименту дослідник співвідносить ступінь відповідності своїх теоретичних уявлень про предмет або явище з дійсністю. Набуває чинності думка, що, якщо знання сутності якогось явища або предмета передбачають знання його

безпосередньої причини, то людина досконало може знати лише про те, що створила власними діями. Іншими словами, адекватно можна пізнати лише те, що було створене людиною.

Крім того, особливість наукового мислення цього періоду пояснювалась когнітивними факторами, скажімо, „намаганням механістично пояснити зв'язок природних явищ” [2, с. 17]. П.П. Гайденок зауважувала, що „популярність атомізму, можливо виявляється обумовленою культурно-історичними факторами, частково тенденцією до „атомізації” самого суспільства в XII – XIII ст. ” [2, с. 17]. Продовжуючи цю думку О.В. Юрєвич пише, що „атомізм і механіцизм, як стрижневі когнітивні компоненти нового мислення були доповнені низкою обумовлених протестантською етикою настанов, які можна позначити як когнітивно-етичні. Однією з них був раціоналізм – прагнення до володарювання розуму над стихією чуттів, які мали соціально-психологічне походження” [12, с. 157].

Говорячи про епістемологічний контекст когнітивних можливостей ученого, не можна оминати ще одну важливу проблему, якою опікується епістемологія як наукова дисципліна, – це розробка норм і засобів обґрунтування результату пізнання. Що стосується наукового пізнання в епоху Нового часу, то саме в цей період виділяються програми емпіризму й раціоналізму. Послідовники емпіризму вбачали можливість набуття достовірного знання тільки завдяки дослідам, тоді як прихильники раціоналізму виходили з того, що розум є автономним і самостійним джерелом знань про світ.

Отже, саме в цей період становлення науки виділяють три важливих аспекти: визначення об'єкту дослідження, виокремлення суб'єкта пізнавальної діяльності, формування методу наукового пізнання.

У цей період починає формуватися класична наука. За її канонами, людина, яка має намір науково розуміти дійсність, повинна сформувати самостійне незалежне від існуючих суб'єктивних настанов міркування („ідоли” Ф. Бекона) й активізувати механізм особливого теоретичного мислення (Р. Декарт). Крім того, класична наука задавала чіткі критерії при створенні наукових теорій. Передусім, це були об'єктивність, істинність, універсалізм, достовірність і експериментальне підтвердження знання. Проте, в реальності навряд чи яке-небудь теоретичне обґрунтування отриманих даних повністю відповідало цій ідеальній моделі наукового знання. Тому що порушення античного уявлення про цілісність „людина-природа”, призвело до протистояння суб'єкта і об'єкта пізнання. Наукове знання трактувалося як знання тільки про об'єкт дослідження, при цьому суб'єкт пізнання виявлявся ізольованим від об'єкту. Важливим було те, що суб'єкт пізнавальної діяльності не сприймався як особистість, – він просто характеризувався як суб'єкт раціональної діяльності, який має таку властивість, як здатність мислити.

Оскільки когнітивні можливості вчених, крім особистісних характеристик науковця, мають соціальне навантаження, то слід звернути увагу на те, що об'єктивне наукове знання класичної науки має, передусім, соціальні коріння. Якщо в античності діяли традиції, в Середньовіччі соціальний порядок під-

тримувався завдяки авторитету церкви, то соціальна ситуація Нового часу характеризується як розколом церкви, так і критикою авторитетів. Тому для соціуму в цей період стає актуальною потреба у визначенні нових засобів орієнтації в світі. Цю функцію перебрало на себе об'єктивне наукове знання, з контексту якого виокремлювалися вищі смисли й цільові причини. Наука відмовлялася від „участі” Творця, виділився суб'єкт пізнання, визнавалися тільки дійсні причини фізичних процесів, природа вбачалася простою, яка не має жодних якісних смислів, схожою на механізм. Опозиція суб'єкт-об'єкт, уособлюючи собою раціональність, не тільки створювала засади для пізнання дійсності, а й надавала підстави для визнання „науковості” отриманого знання.

Наука, становлення якої почалося в XVI ст., вже у XIX ст. сформувалася як певна система знань. Вважалося, що закони природи не змінні, тому прогрес науки спрямований лише на те, щоби точніше пояснювати існуючі природні явища. Однак, не зважаючи на всі когнітивні досягнення, створена вченими наукова картина природи не давала цілісного уявлення про світ. Неповнота отриманого знання по відношенню до реальних подій і до самих процесів пізнавальної діяльності людини, змушувала запропонувати нові засоби розуміння й бачення пізнавальної діяльності вчених.

Серед запропонованих можливих шляхів відтворення реального розвитку пізнання людини був еволюційно-історичний, який виокремився в еволюційну епістемологію. Цей напрям епістемології відкрив нові сфери й особливості предметно-діяльнісних механізмів у пізнанні.

Еволюційна епістемологія почала формуватися після того, як вчені перейшли від обґрунтування наукового знання до дослідження процесу розвитку цього знання. Перші моделі еволюції науки з'явилися в 60-ті рр. минулого століття й спиралися на уявлення про аналогію між еволюцією органічного світу та розвитком наукового знання. Серед них найбільшу популярність набула еволюційна епістемологія К. Поппера. На його думку, розвиток наукового пізнання є процесом, дуже схожим на еволюцію живої природи. Тому подібно до конкуренції та боротьби за існування в природі, в науковому пізнанні відбувається конкуренція між різними гіпотезами, що створюються для пояснення визначених фактів. І якщо в докільці відбір найбільш життєздатних організмів відбувається в результаті природного відбору, то в науці вибір найбільш ефективних гіпотез здійснюється шляхом виключення тих гіпотез, які не витримали перевірки шляхом безперервного процесу спроб і помилок.

Такий підхід до розуміння процесу наукового пізнання сприймався вченими неоднозначно. „У попперівській епістемології не розглядається структура і зміст пізнавальної діяльності творця еволюції проблем, а лише розглядаються плоди його діяльності – теорії. Теорії підвладні еволюції, конкуренції і природному відбору, в близькому до дарвіністському змісту. В силу зазначеного, – підсумовує В.К. Фінн, – еволюційна епістемологія є епістемологією без суб'єкта пізнання, евристична діяльність якого залишається поза вивченням методолога нау-

ки й прикладного логіка, які вивчають не тільки побудову теорії, а й прийоми, що використовуються при її формуванні” [9, с. 370].

Проте, на думку Б. Глинського й О. Баксанського, „застосування еволюційного підходу відкриває нові шляхи й перспективи в теорії пізнання. На відміну від традиційної гносеології, де під суб'єктом пізнання розумілася людина з уже сформованими когнітивними здібностями, в центрі нового підходу виявляються процеси формування самого пізнавального репертуару суб'єктів” [3, с. 4].

У постнекласичній парадигмі, яка характеризує сучасну науку, сенс наукового знання й наукові смисли формуються в „суб'єкт-об'єктному” діалозі, а істина розкривається не упередженому суб'єкту пізнання, а особистості як цінність. Проблема діалогу, яка актуалізується в епоху постнекласичної науки, перетворюється в особливу сферу комунікації, де гідне місце зайняли споглядальна позиція в пізнанні поруч із діяльнісною, еволюційною, пояснювальною та іншими епістемологічними напрямками, завдяки чому епістемологія набуває діалогового характеру.

Наукові відкриття минулих сторіч створили базу для розвитку сучасних епістемологічних уявлень про об'єкт і суб'єкт пізнання, про когнітивну еволюцію, про еволюцію когнітивних здібностей людини, що дозволило розглядати пізнавальні процеси, як процеси переробки людиною когнітивної інформації. Тому сучасна епістемологія, яка досліджує загальні закономірності пізнання людини, тісно пов'язана не тільки з еволюційною біологією й психологією, а також з багатьма напрямками когнітивної науки (наприклад, з лінгвістикою, інформатикою, нейронауками і т.д.).

У сучасному пізнанні діалогова епістемологія вносить корективи в розуміння наукової діяльності, завдяки появі нових видів пізнавальної практики, які не вкладаються в колишню пізнавальну матрицю й, в міру свого розвитку, можуть виходити за межі колишньої епістеми. „Інформаційний світ, що оточує людину, репрезентується терміном „інфосфера”, підґрунтя якого становить тлумачення інформації як об'єктивної сутності, яка поєднує в собі матеріальне (фізичне) та ідеальне або структуру та функцію у тісному взаємозв'язку” [7, с. 26]. Саме до такої ситуації можна віднести діалогову позицію матеріалістичної й ідеалістичної епістем, яка спрямована на конструктивний діалог, на створення особливого простору інтерпретацій і реінтерпретацій.

Людині в сучасній науці відводиться роль не глядача і не спостерігача, а учасника, який визначає параметри простору цього діалогу. Це не тільки школа критичного мислення, а зовсім унікальний спосіб виявлення передумов власних міркувань і міркувань опонента, спосіб зрозуміти чужу точку зору, зробити її якби „своєю”, подивитися з цієї точки зору на свою власну і в той же час, поставитися критично як до своєї, так і до іншої (чужої) позиції. „Сучасна постнекласична наука набуває принципово інший інформаційний вимір: вона має справу не з безпосередніми об'єктами природи чи суспільства, а з факталами, які дозволяють зрозуміти природу досліджуваних об'єктів глибше” [4, с. 19], – зауважує Л.Г. Дротянко.

Проте, постає питання: до якої міри знання обумовлене особливостями об'єкта пізнання, а до якої

– діяльністю суб'єкта пізнання. Можливо, відповідь на це питання надасть когнітологія. В.Л. Чуйко зосереджує увагу на тому, що філософія когнітології полягає в подоланні зовнішніх когнітивних меж думки, завдяки творчій самодіяльності мислячого суб'єкта, де за можливої межу певної думки визнається зміст, а не її форма. Таким чином, суб'єкт пізнання трансцендентує одну думку по відношенню до іншої через акти духовної творчості. При цьому, сенс та значення певного моменту виявлення „незнання” відкриваються людині в процесі феноменологічного переживання цього „незнання”. В подальшому, визначена цим „незнанням” активність людини стає не формальною, а змістовною. В.Л. Чуйко стверджує, що „наукове знання в межах когнітології є таке знання, яке може удосконалюватися, уточнюватися, ставати джерелом нових систем знання внаслідок фальсифікації, перевірок тощо. Іншими словами, на відміну від інших різновидів знання, наукове знання є „живе”, еволюціонуюче знання” [11, с. 46].

Отже, діалогова епістемологія, аналізуючи пізнавальну діяльність крізь діалог „знання-незнання”, намагається охарактеризувати діалектичну єдність, де, з одного боку, виступають особливості об'єкту пізнання, а з другого, – когнітивні можливості вченого, або знання (теоретичні, практичні, технічні), на базі яких науковці починають свої дослідження. І, як зазначалося вище, саме момент виявлення „незнання” призводить до змістовної наукової діяльності, активізуючи творчий потенціал ученого.

Висновки

На відміну від буденного пізнання об'єктами науки можуть бути абстрактні об'єкти. Іноді при доведенні своїх тверджень наука формує свою реальність, яка може входити в протиріччя до суспільного світогляду, загальноприйнятому на даний момент часу. Скажімо, геліоцентрична теорія Коперніка складала протиріччя до здорового глузду й очевидності, які склалися в традиціях схоластичного мислення.

Зміни в засобах пізнання навколишнього світу відбуваються постійно, а в певні періоди розвитку науки суттєво змінюються існуючі уявлення про Всесвіт. Головним чином, це пов'язано з тим, що людина пізнає світ в залежності від того, як вона себе в ньому поводить, а з другого боку, життя й діяльність людини залежить від того, наскільки вона його пізнала. Зрештою, розуміння й усвідомлення дійсності може відбуватися тільки в процесі активного пізнання людиною навколишнього світу, завдяки її здатності формувати когнітивні репрезентації, що не вступають у протиріччя з навколишнім середовищем.

Отже, зміни ментальних властивостей людини, нові когнітивні репрезентації потребують як філософсько-методологічного усвідомлення проблем,

які виникають у різноманітних сферах знання, наукового чи буденного, так і епістемологічного трактування. Тому протягом сторіч науковців турбувала проблема розкриття механізмів, завдяки яким людина усвідомлює себе в цьому світі й сукупність тих соціальних факторів, які зумовлюють процеси пізнання, особливо наукового.

Сьогодні радикально змінилося уявлення про природу: час і складність характеризують не тільки соціум, світ живого, але й фізичну реальність. Тому стає природним, що пізнавальне відношення до оточення повинно змінитися. Для визначення когнітивних можливостей ученого важливим залишається вміння правильно поставити питання не тільки щодо об'єкту пізнання, а й про засади і специфіку наукової діяльності взагалі й своєї особистої зокрема, щоби пізнавальні дії й отримані наукові знання виправдали сподівання людства на науку й на досягнення соціального прогресу.

Список літератури

1. Большой энциклопедический словарь: философия, социология, религия, эзотеризм, политэкономия / гл. науч. ред. и сост. С.Ю. Солодовников. – Мн.: МФЦП, 2002. – 1008 с.
2. Гайденко П.П. Эволюция понятия науки (формирование научных программ нового времени XVII – XVIII вв.). Формирование научных программ нового времени / П. П. Гайденко. – М.: Наука, 1987. – 446 с.
3. Глинский Б.А., Баксанский О.Е. Методология науки: когнитивный анализ / Б.А. Глинский, О.Е. Баксанский. – М.: Альтекс, 2001. – 188с.
4. Дротянко Л.Г. Інформаційний вимір постнекласичної науки // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: зб.наук.пр. – К.: НАУ-друк, 2008. – № 1(7). – С. 15-19.
5. Кант І. Критика чистого розуму / Пер. з нім. та приміт. І. Бурковського. – К.: Юніверс, 2000. – 504с.
6. Касавин І.Т. Контекст для традиції: к понятію індивідуальної культурної лабораторії // Когнітивна еволюція і творчість. – М.: ЦОП Інститута філософії РАН, 1995. – С. 161-184.
7. Куцепал С.В. Інфосфера як простір буття сучасної людини // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: зб.наук.пр. – К.: НАУ-друк, 2008. – № 1(7). – С. 25-28.
8. Лекторский В.А. Кант, радикальный эпистемологический конструктивизм и когнитивная наука // Когнитивный подход. Научная монография / отв. ред. В.А. Лекторский. – М.: Канон+, РООИ «Реабилитация», 2008. – С. 202-226.
9. Финн В.К. Эволюционная эпистемология Карла Поппера и эпистемология синтеза познавательных процедур. (Вместо заключения) // Эволюционная эпистемология и логика социальных наук: Карл Поппер и его критики. – М.: Эдиториал УРСС, 2006. – С. 364-424.
10. Черняк А.З. Эпистемология неравных возможностей / А.З. Черняк. – М.: Эдиториал УРСС, 2004. – 168с.
11. Чуйко В.Л. Когнітивізм як об'єкт когнітології / В.Л. Чуйко. – Ніжин: Міланік, 2007. – 148 с.
12. Юревич А.В. Культурно-психологические основания научного знания // Проблема знания в истории науки и культуры / отв.ред. Е.Н. Молодцова. – СПб.: Алетей, 2001. – С. 155-193.

Т.Г. Русяева

ЭПИСТЕМИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ КОГНИТИВНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ УЧЕНОГО

В статье рассматриваются вопросы относительно традиционных эпистемологических представлений ученого о соответствии научного знания действительности на разных этапах становления науки.

T. Rusyayeva

EPISTEMOLOGICAL PROOF OF COGNITIVE POSSIBILITIES OF SCIENTIST

In the paper are considered epistemological imaginations of scientist about relation a scientific knowledge to the reality in context of science development.

